

Nr 10.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar; given Stockholms slott den 8 september 1939.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

F ö r s l a g

till

L a g**med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning
enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar.**

Härigenom förordnas som följer:

Konungen äger, efter hörande av fullmäktige i riksbanken, i den mån det finnes erforderligt förordna, att, där kronan jämlikt

- a) fartygsuttagningslagen den 9 april 1926 (nr 66),
- b) häst- och fordonsanskaffningslagen den 27 april 1934 (nr 84),
- c) rekvisitionslagen den 31 mars 1938 (nr 87),
- d) lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov,

- e) allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) eller

- f) beredskapsförfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 297)

tager i anspråk förnödenhet av något slag, som angives i förordnandet, vad kronan har att utgiva i ersättning härför skall, i fall där beloppet överstiger 1,000 kronor, utan hinder av vad eljest finnes stadgat insättas å kapitalräkning i riksbanken eller å särskilt konto i postgirorörelsen för den ersättningsberättigades räkning att mot ränta inestå intill dess viss i förordnandet bestämd tid, högst sex månader, förflutit efter insättningen.

I fråga om ersättningsbelopp, som kronan enligt någon av ovannämnda lagar har att gälda för annat än förnödenheter, som omfattas av förordnande jämlikt första stycket, äger Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat, där det med hänsyn till beloppets storlek finnes erforderligt, efter prövning i varje särskilt fall föreskriva, att beloppet skall erläggas på sätt i första stycket sägs.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1940. Bestämmelse, som meddelats med stöd av denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock må Konungen förordna, att sålunda meddelad bestämmelse skall även efter utgången av lagens giltighetstid tillämpas i fråga om ersättningsbelopp, som dessförinnan insatts å räkning eller konto som i lagen avses.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 september 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anför efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, försvars-, social-, jordbruks- och handelsdepartementen:

I skrivelse den 28 augusti 1939 hava *fullmäktige i riksbanken* hemställt om vidtagande av åtgärder i syfte att möjliggöra uppskov med utbetalningen av vissa kostnader, som kunna väntas uppkomma i samband med mobilisering. Till stöd härför hava fullmäktige anført följande:

En allmän mobilisering skulle, särskilt under de första femton dagarna, för statens del medföra utbetalningar av efter svenska finansiella förhållanden enorma belopp. Aktuella beräkningar rörande de egentliga mobiliseringskostnaderna, det vill säga kostnaderna för att sätta rikets samtliga försvarskrafter i stridbart skick — till skillnad från de å tiden därefter belöpande krigsmånadskostnaderna — föreligga ännu ej avslutade. Gränsen mellan mobiliseringskostnader och krigsmånadskostnad drages för övrigt på något olika sätt av skilda myndigheter. Med tillämpning av myndigheternas gränsdragningar torde man — för att endast nämna en siffra som kan karakterisera storleksordningen av ifrågavarande utgifter — kunna uppskattningsvis beräkna, att sammanlagda beloppet mobiliseringskostnader efter i huvudsak 1938 års priser skall överstiga 600 miljoner kronor.

I denna siffra ingå icke vissa mycket betydande kostnader för den krigsersättningsbyggnad av örlogsfartyg, vilken omedelbart skall igångsättas vid mobilisering. Nämda kostnader, som till en obetydlighet falla på de första femton dagarna, ha av praktiska skäl hänförts till krigsmånadskostnaderna och fördelats å de första tolv månaderna.

Krigsmånadskostnaderna, som kalkylerats endast för det närmaste året, torde kunna beräknas överstiga 200 miljoner kronor per månad.

Endast rent militära utgifter ingå i ovan angivna siffror. Sådana mycket betydande kostnader som exempelvis till familjetillägg åt värnpliktiga eller kostnader för civila luftskyddet äro icke inräknade.

Det ligger ju i sakens natur att beräkningar angående mobiliseringskostnader, även om dessa vore mera definitiva än de här utnyttjade uppskattningarna, äro ytterligt vanskliga, bortsett från möjliga ändringar i priserna vid tidpunkten för planernas tillämpning. En förändring av sättet för ianspråktagandet av förnödenheter, exempelvis av hjälpfartyg och motorfordon, för vilka marinförvaltningen räknat med nyttjanderättskostnader, kan

medföra betydande förskjutningar mellan mobiliserings- och krigsmånads-kostnaderna.

För riksbankens del ligger det närmast till hands att granska möjligheterna att tillgodose de krav, som för utbetalningar av så väldig omfattning ställas på banken. Sedelutgivningsrätten torde tills vidare vara tillräckligt elastisk. Den obegagnade sedelutgivningsrätten uppgår för närvarande till mellan 500 och 600 miljoner kronor. Om så prövas nödigt med hänsyn till utomordentliga omständigheter, kan den del av sedelutgivningsrätten, som överstiger dubbla guldkassan, ökas med ytterligare 350 miljoner. Huruvida den erforderliga ökningen av den supplementära sedeltäckningen kommer att äga rum samtidigt med ökningen av sedelomloppet, kan för närvarande icke bedömas. Tills vidare torde man följaktligen icke behöva överväga en ändring av sedeltäckningsbestämmelserna.

För riksbanken som valutavärdande organ uppkommer emellertid genom dessa stora utgifter ett problem av allmänekonomisk räckvidd, som här särskilt skall uppmärksammas. För att ge ett begrepp om storleksordningen av de utgiftsbelopp, som äro i fråga, kan nämnas att beloppet utelöpande sedlar för närvarande ligger i närheten av 1 miljard kronor. Det vill med andra ord säga att en ökning av omsättningsmedlen i riket, som kan tänkas uppgå till över 50 procent, kunde ifrågakomma inom en mycket kort tidrymd. Om dylik ökning av de utelöpande sedlarna äger rum — till större delen för fullgörande av likvider för av staten ianspråktaga kapitalföremål — utan att motvägas av en snabb indragning av sedlar, kan det befaras att allvarliga olägenheter uppstå såväl i fråga om den allmänna varuförsörjningen som för fullföljandet av den ekonomiska politik, vilken av statsmakterna avsetts.

En fördelning av ifrågavarande utbetalningar på en större tidrymd skulle medföra betydligt nedsatta risker i sistnämnda hänseenden. Ett uppskov med utbetalningen av en del av ifrågavarande mobiliseringskostnader är sålunda ett önskemål ur allmänt ekonomiska synpunkter, och redan ett uppskov på sex månader med några mera betydande kostnader skulle härvidlag vara av betydelse.

Vid bedömandet av vilka mobiliseringskostnader, som därvid kunna ifrågakomma, bör utgångspunkten vara den att uppskovsbetalning endast må äga rum, där den icke medför skadeverkningar för andra väsentliga intressen. I ett krigsläge, i vilket maximal produktion inom vissa näringsgrenar är av vital betydelse, bör därför kontant betalning i regel utgå i de fall, där annan betalning skulle nedsätta vederbörandes intresse att öka sådan särskilt betydelsefull produktion eller leda till likviditetssvårigheter för företaget.

Då man positivt söker fastställa de fall, där uppskovsbetalning bör komma i fråga, stannar man närmast inför vissa utgifter, som utgöra betalning för enskildas kapitalföremål, som staten tager i anspråk med äganderätt. En betydande del av mobiliseringskostnaderna utgöres av sådana likvider. Ifrågavarande kapitalföremål kunna i det dåvarande läget i regel icke ersättas med nya eller från andra håll inköpta föremål av liknande slag. Det torde därför i allmänhet icke bereda de enskilda säljarna några nämnvärda olägenheter att icke omedelbart kunna disponera över köpeskillingen.

Bestämningen av de objekt, för vilka betalningen i egenskap av engångslikvid lämpligen kan lämnas med visst uppskov, bör grundas på en granskning, punkt för punkt, av de olika mobiliseringsutgifterna. Av praktiska skäl kan man vid bestämningen icke gå för mycket i detalj, utan får nöja sig med att såvitt möjligt fastställa några viktigare grupper av nyttigheter, som utan större olägenheter kunna likvideras på sådant sätt. Gränsdrag-

ningen mellan de olika grupperna måste göras helt grovt efter praktiska synpunkter, och i verkligheten kan det nog därvid inte undgås, att teoretiskt tämligen likartade fall ibland komma på var sin sida av gränsen.

Man torde vidare av praktiska skäl böra fixera en viss värdegräns, exempelvis 1,000 kronor, under vilken uppskovsbetalning icke skall förekomma. Måhända bör säljaren lämnas rätt att vid uppskovsbetalning kontant utfå något mindre belopp, uppgående vid köp av hästar eller motorfordon exempelvis till 500 kronor.

Vid den hastiga granskning av föreliggande preliminära beräkningar rörande olika vapenslags mobiliseringsutgifter, vilken med välvilligt biträde av de militära myndigheterna verkställets inom riksbanken, ha uppmärksamats följande viktigare grupper, som synas särskilt lämpa sig för uppskovsbetalning.

a) *Anskaffning av hästar, hästfordon, motorfordon och motorredskap.* Dessa kostnader ha för armén beräknats till omkring 250 miljoner kronor under förutsättning, att också ännu outnyttjade hästmönstringsområden tagas i anspråk. Härav belöper något mer än hälften på inmönstring av hästar och hästfordon. För marinen har för närvarande endast räknats med förhyrning av motorfordon och motorredskap.

b) *Inlösen av fartyg, båtar och andra farkoster (hjälpfartyg),* i den mån sådana övertagas med äganderätt. Beräkningarna utgå i allmänhet från att hjälpfartygen skola förhyras. Det kan nog diskuteras, om inte äganderättsförvärv i viss utsträckning skulle vara ekonomiskt fördelaktigare för staten, därest mobiliseringen kan antagas få större varaktighet.

c) *Inlösen av civila luftfartyg av olika slag,* i den mån sådana övertagas med äganderätt.

d) *Inlösen av byggnader för tillfälliga befästnings-, järnvägs-, flygplats-, väg-, bro- och andra arbeten, som erfordras för krigsändamål.*

e) *Inlösen — i den mån sådan förekommer — av fast egendom eller inlösen av byggnad, gruva eller företag å ofri grund för andra ändamål än de som omförmälas under d).*

Beträffande flera av de ovannämnda posterna föreligga icke specificerade kostnadsberäkningar.

Praktiska skäl göra det önskvärt, att man i de fall, då säljarna ha ett särskilt behov att erhålla kontanter, öppnar några möjligheter att erhålla medel tidigare. En sådan anordning synes erforderlig för att giva tillräcklig mjukhet och individuell anpassning åt tillämpningen av de ifrågasatta betalningsföreskrifterna.

Det torde emellertid vara svårt att för närvarande uttömmande angiva, i vilka fall icke-kontant betalning lämpligen kan komma i fråga. Enklarest vore att reglera rätten för staten att vid mobilisering — och eventuellt även vid förstärkt försvarsberedskap — lämna sådan betalning genom en *generell* föreskrift och därvid förutsätta, att ingående tillämpningsföreskrifter utarbetas med klart angivande, då så är möjligt, av de förhållanden, under vilka betalning efter viss tid skall ske. Man kan givetvis icke lägga den allmänna prövningen härav i de militära myndigheternas hand. För en sådan prövning skulle dessa i regel sakna både tid och kompetens.

De diskuterade betalningsanordningarna beträffande likvider för kapitalföremål skulle i stor utsträckning komma att beröra mindre företagare och enskilda, vilka icke producera för rustningsändamål. Ur flera synpunkter vore det önskvärt, om man samtidigt kunde vidtaga några anordningar, som på motsvarande sätt minskade kontantbetalningarna åtminstone vid större leveranser för försvarsändamål. Några mera generella regler låta sig här icke uppställa. Däremot borde det vid sådana leveranser ej vara omöjligt

för staten att verkställa undersökningar för varje särskilt fall för att bedöma, i vilken mån det levererande företaget icke nödvändigt behövde kontant likvid för att hålla uppe sin produktion. Kungl. Maj:t torde därför jämväl böra erhålla en rätt att vid mobilisering, eventuellt även vid förstärkt försvarsberedskap, pröva, i vilken mån staten kan taga i anspråk viss kredit vid likvidering av större leveranser för försvarsändamål.

Enligt fullmäktiges mening torde de ifrågasatta uppskovsbetalningarna tekniskt sett kunna ordnas genom samarbete med postgirokontoret. Härom anföra fullmäktige följande:

Numera är arméförvaltningens hela kassarörelse såväl i fredstid som i händelse av krig ansluten till postgirot. Utbetalningar av dithörande militära myndigheter verkställas och skola även vid mobilisering verkställas genom förmedling av postgirot på — i det väsentliga — för girot normalt sätt. Beträffande utbetalningar, som skola verkställas på grund av häst- och fordonsanskaffningsförrordningen, gäller dock den särskilda anordningen, att av mönstringsnämnd utfärdat utbetalningskort överlämnas direkt till säljaren, som äger att vid å kortet angiven postanstalt kontant utbekomma det belopp, kortet avser.

För de fall, då icke-kontant betalning enligt här framlagt förslag skulle lämnas, behöver endast den förändringen göras, att vederbörande myndighet har att i stället för utbetalningskort, respektive girokort av nu använd typ *dels* ifylla ett speciellt på säljaren utställt girokort, innefattande order till postgirokontoret att med belastande av myndighetens (mönstringsnämnds, kassaförvaltnings, etc.) postgiro-(utbetalnings-)konto insätta köpeskillingen på särskilt, av postgirokontoret för detta ändamål upplagt, räntebärande konto, å vilket insättningen är spärrad för viss tid eller intill viss tid efter uppsägning, *dels* ock utfärda ett intyg, som vid köpet överlämnas till säljaren, angående sagda order till postgirokontoret.

Från postgirokontoret skulle säljaren därefter, så snart beloppet tillgodoförts hans ifrågavarande konto, erhålla kontobesked ävensom meddelande om de åtgärder han hade att vidtaga för att få ut pengarna vid viss angiven tidpunkt eller viss tid efter uppsägning. Samtidigt kunde eventuella meddelanden, utfärdade enligt överenskommelse med riksbanken, lämnas angående möjligheter för kontoinnehavaren att före förfallotiden vid särskilt behov utnyttja tillgodohavande för att betala exempelvis skatter till staten eller amorteringar å lån för den ianspråktaga egendomen. I förbigående må nämnas, att postgirokontoret kunde för säljarens räkning fullgöra likvider, som denne enligt avbetalningskontrakt iklätt sig för sådan egendom.

För de belopp, som sålunda insatts på spärrkontona, har postgirokontoret förut erhållit täckning genom av arméförvaltningen eller, i fråga om mönstringsnämndernas utbetalningar, av länsstyrelserna förskottsvis för arméförvaltningen gjorda insättningar å postgiro- och räknings, varvid såsom likvid använts checkar, dragna å statsverkets checkräkning i riksbanken. De spärrkontona gottskrivna beloppen skola icke av postgirokontoret göras räntebärande genom insättning hos affärsbankerna eller på annat sätt utan skola inestå på särskilt konto hos riksbanken för att tagas i anspråk först i den mån medel utbetalas å spärrkontona.

På spärrkonton insatta medel skola, till skillnad från postgiromedel i allmänhet, löpa med viss ränta, som bestämmes av riksbanken. Räntan bör lämpligen vara densamma, som de fyra största till bankföreningen anslutna affärsbankerna gottgöra för medel, som inestå å kapitalräkning. Av postgirokontoret utbetalta räntebelopp skola ersättas av riksbanken.

Medlen å spärrkontona böra lämpligen innestå på viss tids uppsägning eller också förfalla till betalning efter bestämd tid, exempelvis högst sex månader efter insättningen.

Postgirokontoret skulle sålunda närmast fungera som ett bokförings- och utbetalningsorgan och för egen del ej kunna erhålla någon räntevinst å de sålunda insatta medlen. Med hänsyn härtill får man räkna med särskild ersättning åt postverket för arbetet. Denna synes riksbanken lämpligen kunna betala.

De ifrågasatta åtgärderna rubba icke på något sätt de av arméförvaltningen planerade kontrollanordningarna för mobiliseringsutbetalningarna.

Samma anordningar för uppskovsbetalningar torde kunna fungera för marin- och flygförvaltningarna, oavsett om dessa myndigheters hela kassarörelser anslutits till postgirot.

Fullmäktiges skrivelse utmynnar i en hemställan om vidtagande av ändring eller snarare införande av möjlighet till snabb ändring av nu gällande betalningsföreskrifter, vilka samtliga anbefalla kontant eller därmed ur här anlagda synpunkter jämställd betalning (check, postgiro). En lämplig form härför anse fullmäktige vara en särskild beredskapslag, enligt vilken Kungl. Maj:t, efter samråd med fullmäktige, vid mobilisering — möjligen även vid förstärkt försvarsberedskap — skulle äga förordna, att statliga likvider, överstigande förslagsvis ettusen kronor, för särskilda, av Kungl. Maj:t bestämda grupper av förnödenheter skulle, oberoende av vad eljest finnes stadgat, verkställas annorledes än genom kontant betalning. I lagen borde vidare enligt fullmäktiges mening föreskrivas, att Kungl. Maj:t jämväl ägde befogenhet att efter prövning i varje särskilt fall avgöra, i vilken utsträckning större leveranser till försvarsändamål skulle likvideras annorledes än med kontant likvid.

En reservant inom fullmäktige har anfört, att förslaget, i vad detsamma avsåge betalning av hästar och hästfordon, kunde åstadkomma stora svårigheter, särskilt för det mindre jordbruket, och att förslaget med hänsyn härtill behövde omarbetas, så att dessa förnödenheter finge omedelbart i sin helhet likvideras kontant. En annan av fullmäktige har uttalat, att det föreslagna förfaringssättet enligt hans uppfattning vore bättre än det, som skulle tillämpas enligt gällande bestämmelser, men att detsamma icke vore tillräckligt för att undvika vad man ville undvika, nämligen ekonomiskt kaos.

Med anledning av fullmäktiges hemställan har inom finansdepartementet upprättats ett preliminärt förslag till *lag angående rätt för Konungen att meddela särskilda bestämmelser om betalning av vissa statliga ersättningsbelopp*, vilket förslag därefter tillika med fullmäktiges skrivelse för yttrande remitterats till arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, generalpoststyrelsen, statskontoret, riksräkenskapsverket, kommerskollegium, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län ävensom rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap.

Nyssnämnda lagförslag torde såsom bilaga (*Bilaga B*) få fogas vid statsrådsprotokollet i detta ärende. Beträffande förslagets huvudsakliga innehåll

må här anföras följande. Konungen skulle, efter samråd med fullmäktige i riksbanken, äga förordna om ett speciellt betalningsförfarande i fråga om ersättningsbelopp, överstigande 1,000 kronor, som kronan enligt häst- och fordonsanskaffningslagen, rekvisitionslagen, allmänna förfogandelagen samt vissa andra uppräknade lagar hade att gälda för särskilda, av Konungen bestämda grupper av förnödenheter. Betalningen skulle ske på det sätt, att beloppet insattes å kapitalräkning i riksbanken eller å postgirokonto för den ersättningsberättigades räkning att mot ränta inestå intill dess viss i förordnandet bestämd tid, högst sex månader, förflutit efter insättningen. Där det med hänsyn till storleken av ersättningsbelopp, som kronan eljest hade att gälda enligt någon av ifrågavarande lagar, prövades erforderligt, skulle Konungen efter prövning i varje särskilt fall äga föreskriva, att beloppet skulle helt eller delvis erläggas på sätt förut nämnts.

Arméförvaltningen, marinförvaltningen och flygförvaltningen hava icke haft något att erinra mot den föreslagna lagstiftningen. I sak har förslaget lämnats utan erinran jämväl av *generalpoststyrelsen*, som allenast ifrågasatt införande av en särskild beteckning å sådant konto i postgiro rörelsen, varom här är fråga, samt av *överståthållarämbetet*. I formellt avseende har ämbetet anmärkt, att med den föreslagna avfattningen av lagens andra stycke detta bleve tillämpligt icke blott i fråga om betalningar för sådana varor, vilka icke inginge i de i första stycket omförmälda förnödenhetsgrupperna, utan även när det gällde ersättningsbelopp, understigande 1,000 kronor. Då anstånd med betalningen i sistnämnda fall uppenbarligen icke vore avsett, syntes viss omredigering av andra stycket vara erforderlig.

Statskontoret ifrågasätter, om det icke i betraktande av syftet med de föreslagna åtgärderna borde meddelas förbud för innehavare av spärrkonto att utan särskilt medgivande överlåta dylikt konto. Därjämte anför statskontoret, att lagen syntes böra avfattas så, att däri inrymdes möjlighet för Kungl. Maj:t att delegera beslutanderätten i hithörande frågor å lämplig myndighet eller särskilt organ.

Riksräkenskapsverket tillstyrker, att ersättningarna för vid mobilisering rekvirerad materiel m. m. på sätt fullmäktige föreslagit uppdebiteras å hos postgirokontoret upplagda, för viss tid spärrade konton, samt anför vidare:

Riksräkenskapsverket förutsätter härvid, att ifrågavarande liksom övriga mobiliseringskostnader avföras å vederbörliga anslag under den fastställda förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. respektive den mot denna förskottsstat svarande tilläggsstat, som framdeles kan bli fastställd. Härigenom vinnes, att kostnaderna i fråga kunna i vanlig ordning omedelbart avföras å respektive anslag även om den slutliga likvideringen verkställs först vid en senare tidpunkt. Ur budgetteknisk synpunkt behöver detta förslag icke medföra några olägenheter.

I fråga om den räntegottgörelse för behållningarna å de spärrade postgirokontona, som enligt förslaget skulle bestridas av riksbanken, torde riksbanken böra beredas ersättning från de förskottsanslag respektive tilläggsstatsanslag, från vilka mobiliseringskostnaderna i övrigt avses skola bestridas.

Postgirokontorets kostnader för arbetet med bokföringen och utbetalning-

en av de å omhandlade spärrkonton redovisade medlen torde däremot böra definitivt drabba riksbankens rörelse.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har yttrat följande:

Ett allmänt moratorium är en åtgärd, som endast i yttersta nödfall bör tillgripas, enär därigenom allvarliga rubbningar äga rum i fråga om näringslivet och de ekonomiska mellanhavandena överhuvud taget. Detta förhållande torde i viss mån böra beaktas även när det, som här är fallet, gäller ett moratorium beträffande fordringar på staten. Ur principiell synpunkt torde således, enligt länsstyrelsens förmenande, grund finnas för betänkligheter mot förslaget.

Ett uppskov med betalning i fall som här avses skulle uppenbarligen kunna mången gång medföra olägenheter för de enskilda fordringsägarna. I vad mån sådana olägenheter kunna avlägsnas bleve beroende av lagens tillämpning eller med andra ord av de närmare föreskrifter, som må utfärdas i anslutning till lagen.

Såvitt länsstyrelsen kan finna, skulle den enskildes rätt i väsentlig mån bliva beroende av dels vilken ränta som tillgodoskrives honom å de insatta medlen, dels huruvida insättningsbeviset kan överlåtas och således belånas hos de enskilda kreditinrättningarna, dels ock huruvida dessa vore i tillfälle att lämna lån å bevisen.

I framställningen säges att räntan å de insatta medlen lämpligen bör vara densamma som de fyra största till bankföreningen anslutna affärsbankerna gottgöra för medel som innestå å kapitalräkning. Blir räntan icke högre, får den enskildes rätt anses hava i avsevärd mån kringskurits genom betalningsuppskovet. Skulle möjlighet för den enskilde finnas att belåna insättningsbeviset, kan detta nämligen icke ske mot annan ränta än den vanliga vid motsvarande säkerhet eller efter en räntesats som är avsevärt högre än räntan å kapitalräkning. Enligt länsstyrelsens mening bör räntan å insättningsbevisen icke understiga vanlig sparkasseränta eller den räntesats, efter vilken staten upplånar medel.

Vad belåningsmöjligheten överhuvud angår, anser länsstyrelsen att sådan bör finnas. Visserligen är i framställningen förutsatt att det skall bliva möjligt för fordringsägaren att erhålla omedelbar betalning, där trängande behov därav föreligger, men detta bör ej utesluta att tillfälle till belåning beredes. Därigenom skulle vinnas att den enskilde på enklare och ur affärsynpunkt fördelaktigare sätt kunde omsätta sin fordran till större eller mindre del i kontanter, när helst han så önskade.

Att kreditinrättningarna i och för sig icke skulle hava något att erinra mot den avsedda belåningen kan tagas för givet. Den nuvarande rika penningtillgången hos bankerna möjliggör, att ett ganska stort lånebehov skulle kunna tillgodoses utan anlitande av kredit hos riksbanken. Tänker man sig att ifrågakarande lånebehov skulle bliva än större, så att bankerna finge intresse att begagna sig av rediskontering i riksbanken, varigenom man för övrigt på en omväg komme in i eller åtminstone närmade sig den situation som genom den föreslagna ordningen skulle undvikas, ligger det ju alltid i riksbankens skön att reglera en sådan låneverksamhet.

Under hänvisning till sålunda i ämnet framlagda synpunkter får länsstyrelsen uttala att, principiellt sett, länsstyrelsen ställer sig tveksam om lämpligheten av den föreslagna anordningen men att, för den händelse förhållandena med nödvändighet anses påkalla denna anordning, länsstyrelsen icke finner något att erinra mot lagförslaget, därest lagens tillämpning sker enligt ovan antydda linjer.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län framhåller, att ett betalningsuppskov komme att för mindre företagare medföra allvarliga rubbningar i deras ekonomi med åtföljande skadeverkningar för produktionen och näringslivet, samt anser därför angeläget, att man noga överväger möjligheten att höja gränsen för uppskovsbetalningarna, exempelvis till 10,000 kronor. Härigenom skulle för den företagaregrupp, som äger mindre ekonomiska resurser, verkningarna av det statliga ingripandet komma att avsevärt mildras.

Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap anför i huvudsak följande:

Att, såsom syftet med den föreslagna beredskapslagen torde vara, förhindra att genom de omfattande statliga inköpen vid mobilisering alltför stora penningmängder bringas i omlopp med risk för därav härflytande allmän prisstegring, finner rikskommissionen ur allmänt ekonomiska och sociala synpunkter i högsta grad angeläget. Viktigt är emellertid, att härvid den i framtällningen angivna förutsättningen för uppskovsbetalning vid mobiliseringskostnadernas likvidering, nämligen att sådan betalning endast må ifrågakomma, där den icke medför skadeverkningar för andra väsentliga intressen, fullt ut upprätthålles.

De statliga utgifter, det här gäller, avse, som i fullmäktiges skrivelse framhålles, dels kapitalföremål, vilka tagas i anspråk för försvarsändamål, dels varuleveranser. I bägge fallen bör gälla, att anståndet med kontantbetalningen må kunna så modifieras, att dels de enskilda varuägarna beredas möjlighet att utfå kontanta medel i den omfattning de för oundgängliga utgifter behöva, dels att produktionen av för det allmänna och för folkförsörjningen viktiga förnödenheter ej hämmas. Vad angår det förstnämnda slaget av förnödenheter, har en ledamot av bankofullmäktige framhållit betydelsen för de mindre jordbrukarna att för av staten ianspråktaga hästar och hästfordon erhålla likviden kontant. Rikskommissionen, som givetvis saknar möjlighet att bedöma konsekvenserna av en uppmjukning av lagförslaget i sådan riktning, kan icke underlåta att finna frågan härom förtjänt av ytterligare övervägande.

Beträffande utformningen av lagförslaget i övrigt vill kommissionen, som icke är i tillfälle ingå på någon formell granskning därav, förorda, att det tydligt utsäges, att ersättningsbelopp som avses i första stycket må helt eller delvis kunna undantagas från kontantbetalning.

Länsstyrelsen i Uppsala län uttalar sig i avstyrkande riktning. Länsstyrelsen yttrar bland annat:

Förslaget om betalning av vissa förnödenheter genom anvisningar å postgirokonto synes komma att verka såsom ett kortfristig tvångslån uttaget av de grupper, mot vilka rekvisitionerna riktas. Man måste då fråga sig, huruvida det överhuvud taget är klokt att använda metoden med tvångslån och i varje fall huruvida en sådan metod bör användas mot just de ifrågavarande grupperna.

Om man förutsätter, att förtroende till anvisningarnas inlöslighet kommer att finnas, torde verkan av det föreslagna betalningssättet i ett stort antal fall bli att anvisningarna komma att användas såsom betalningsmedel. Det förefaller då tvivelaktigt, huruvida icke ungefär samma skadliga effekt uppstår som genom ökad sedelutgivning. En granskning av de grupper förnödenheter, vilka riksbanksfullmäktige närmast tänka sig bli föremål för uppskovsbetalning, synes stödja detta antagande.

Vad arbetshästar och motorfordon angår torde dessa falla över den före-

slagna gränsen för tillämpningen 1,000 kronor. Om ägaren berövas dessa förnödenheter och hans näring tvingar honom att söka utföra det arbete, till vilket hästarna eller motorfordonen eljest äro avsedda, i den mån dylikt arbete under rådande förhållanden kan ifrågakomma, lär han komma att vända sig till personer, vilka icke blivit föremål för rekvisition, med begäran om lega av motsvarande förnödenheter. Härför måste uppenbarligen erläggas en viss, kanske ganska uppdriven betalning och innehavaren av giroanvisningen torde då icke hava annan utväg än att genom anvisningen såsom säkerhet söka låna pengar eller direkt använda densamma såsom betalningsmedel. Har innehavaren använt förnödenheterna såsom underlag för kredit, uppstå ökade svårigheter, såvida icke successivt moratoriebestämmelser utfärdas. Byggnader och annan fast egendom torde i regel utgöra kreditunderlag. Att låta postgirokontoret fullgöra ägarens betalningsskyldighet synes medföra mycket stora svårigheter. Beträffande större leverantörer till statsverket, torde gälla att leveranserna så gott som alltid bygga på underleveranser av materiel samt den i produktionen använda arbetskraften. Om betalningen för leveransen tvångsvis uppskjutes, synes detta draga med sig krav på moratorium för leverantörerna.

Över huvud förefaller det som om den föreslagna lagstiftningen, å ena sidan, icke skulle medföra den inskränkning i omsättningsmedlen, som man eftersträvat och, å andra sidan, framkalla störningar i kreditväsendet, som åtminstone för länsstyrelsen äro svåra att överblicka.

Det är uppenbarligen icke möjligt att på de timmar, som stått till buds för remissens besvarande, genomtränga dessa komplicerade förhållanden. Om man fasthåller syftet med riksbanksfullmäktiges framställning, vill länsstyrelsen likväl ifrågasätta, huruvida man icke på ett bättre sätt skulle kunna nå detta syfte, om man dels genom överenskommelse med penningeinstituten begränsar omsättningens volym genom att inskränka kreditgivningen och dels anlitar sparandet genom en statlig upplåning på frivillighetens väg. Huruvida dessa medel verka alltför långsamt i det angivna syftet undandrag sig länsstyrelsens bedömande.

Från kommerskollegium har något yttrande ännu icke inkommit.

Bankofullmäktiges förslag om en komplettering av beredskapslagstiftningen för att möjliggöra uppskov med likvidering i kontanter av de ersättningar, som staten har att erlægga i anledning av rekvisitioner, motiveras av önskemålet att förhindra en plötslig ansvällning av köpkraften i en situation, då denna kan befaras få ogynnsamma återverkningar på prisutvecklingen och allvarligt motverka de åtgärder som vidtagas för en stabilisering av penningvärdet. Den av fullmäktige föreslagna åtgärden innebär, att dessa likvider under viss tid skulle helt eller delvis hållas inestående å räntebärande konton i postgirokontoret. Avgörande skäl synas även mig tala för att sådant anstånd vinnes med ifrågavarande likvider, att åtgärder ägnade att förebygga de befarade återverkningarna på penningvärdet hinna organiseras. Storleken av de likvider som kunna ifrågakomma är sådan, att möjlighet ej torde föreligga att, på sätt länsstyrelsen i Uppsala län ifrågasatt, ordna sådana åtgärder så snabbt att det åsyftade resultatet ändå vinnes. Jag finner mig alltså böra tillstyrka en fullmaktslagstiftning i det av bankofullmäktige angivna syftet.

*Departements-
chefen.*

Det har ifrågasatts att meddela förbud mot överlåtelse av tillgodohavande å spärkonto. Avsikten med detta förslag torde ha varit att förhindra att dylikt tillgodohavande utnyttjas såsom betalningsmedel. Någon risk för att så i större utsträckning skulle bli fallet föreligger dock sannolikt icke. Ett förbud mot överlåtelse skulle uppenbarligen vara ägnat att i hög grad skärpa olägenheterna av betalningsuppskovet för de därav drabbade, och därtill kommer, att en föreskrift av föreslagen innebörd knappast skulle kunna utformas så, att ett kringgående av syftet därmed effektivt förhindrades. Jag vill därför icke ifrågasätta att dylikt förbud meddelas.

I flertalet remissyttranden ha några mera väsentliga anmärkningar icke framställts mot den föreslagna utformningen av lagen. En fråga, som förtjänar att särskilt uppmärksammas, är bestämmandet av den värdegräns, under vilken uppskovsbetalning icke skulle förekomma. I överensstämmelse med vad fullmäktige för sin del förordat har denna gräns i det remitterade förslaget fixerats till 1,000 kronor. Att, såsom från ett håll föreslagits, höja denna gräns till exempelvis 10,000 kronor lär icke böra ifrågakomma, enär lagstiftningen därigenom utan tvivel skulle till stor del förlora sin effekt. Av samma skäl kan jag ej heller förorda det bland fullmäktige reservationsvis framkomna yrkandet om ett allmänt undantag från systemet med uppskovsbetalning såvitt angår hästar och hästfordon. I förordnande, som Konungen med stöd av lagens första stycke meddelar, bör emellertid kunna föreskrivas, att allenast viss del av ifrågakommande ersättningsbelopp skall undantagas från kontantbetalning. Att därutöver stadga rätt för vederbörande att utbekomma spärrat belopp, då särskilt behov av kontanter visas föreligga, lär däremot, med hänsyn till de svårigheter, som skulle vara förbundna med själva behovsprövningen, knappast låta sig göra och torde för övrigt icke heller vara erforderligt, eftersom tillgodohavandena avses kunna överlåtas eller utnyttjas för belåning.

Vad fullmäktige föreslagit i fråga om ränta å spärrade ersättningsbelopp ger icke anledning till erinran från min sida. Såsom riksräkenskapsverket framhållit bör ersättning för utbetalade räntebelopp beredas riksbanken från de förskottsanslag respektive tilläggsstatsanslag, från vilka här åsyftade kostnader i övrigt bestridas, varemot postgirokontorets kostnader för dess befattning med betalningarna böra definitivt drabba riksbankens rörelse.

Lagförslagets andra stycke synes böra jämkas i förtydligande syfte. Sagda stycke är avsett att äga tillämpning å sådana mera betydande ersättningsbelopp, som utgå för annat än förnödenheter, vilka omfattas av förordnande jämlikt första stycket. Klart är, att belopp å 1,000 kronor eller därunder härvidlag icke komma i betraktande. Därjämte torde i andra stycket böra inrymmas befogenhet för Konungen att delegera sin beslutanderätt i där avsedda frågor till lämplig myndighet eller annat organ.

Vissa därutöver vidtagna ändringar av i huvudsak formell natur torde icke erfordra närmare förklaring.

Enär allmänna förfogandelagen gäller till och med den 31 mars 1940, torde även den nu föreslagna lagen böra erhålla allenast temporär giltighet

under samma tid. Bestämmelser, som meddelats med stöd av lagen, böra ej gälla längre än lagen äger giltighet. Konungen synes dock böra äga befogenhet förordna, att sålunda meddelade bestämmelser även efter utgången av lagens giltighetstid skola tillämpas i fråga om ersättningsbelopp, som dessförinnan insatts å räkning eller konto som i lagen avses.

I enlighet med vad sålunda anförts har inom finansdepartementet utarbetats förslag till *lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar.*

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över förslaget, av den lydelse *bilaga A* till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

G. MacDowall-Pihlström.

F ö r s l a g

till

L a g

**med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning
enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar.**

Härigenom förordnas som följer:

Konungen äger, efter hörande av fullmäktige i riksbanken, förordna, att, där kronan jämlikt följande lagar, nämligen

- a) fartygsuttagningslagen den 9 april 1926 (nr 66),
- b) häst- och fordonsanskaffningslagen den 27 april 1934 (nr 84),
- c) rekvisitionslagen den 31 mars 1938 (nr 87),
- d) lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets

behov,

- e) allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) och
- f) beredskapsförfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 297),

eller, efter vad i förordnandet angives, viss eller vissa av berörda lagar uttagit förnödenheter, hänförliga till visst eller vissa, i förordnandet angivna slag, de belopp, som kronan har att i ersättning härför utgiva, skola, i fall där beloppet överstiger 1,000 kronor, utan hinder av vad eljest finnes stadgat insättas å kapitalräkning i riksbanken eller å särskilt konto i postgiro-rörelsen för den ersättningsberättigades räkning att mot ränta inestå intill dess viss i förordnandet bestämd tid, högst sex månader, förflutit efter insättningen.

I fråga om ersättningsbelopp, som kronan enligt någon av ovannämnda lagar har att gälda för annat än förnödenheter, som omfattas av förordnandet jämlikt första stycket, äger Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat, där det med hänsyn till beloppets storlek finnes erforderligt, efter prövning i varje särskilt fall föreskriva, att beloppet skall erläggas på sätt i första stycket sägs.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1940. Bestämmelser, som meddelats med stöd av denna lag, skola ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock må Konungen förordna, att sålunda meddelade bestämmelser skola även efter utgången av lagens giltighetstid tillämpas i fråga om ersättningsbelopp, som dessförinnan insatts å räkning eller konto som i lagen avses.

Bilaga B.

Inom finansdepartementet upprättat preliminärt förslag

till

L a g

**angående rätt för Konungen att meddela särskilda bestämmelser
om betalning av vissa statliga ersättningsbelopp.**

Härigenom förordnas som följer:

Konungen äger, efter samråd med fullmäktige i riksbanken, förordna, att ersättningsbelopp, överstigande ettusen kronor, som kronan för särskilda, av Konungen bestämda grupper av förnödenheter har att gälda enligt någon av följande lagar, nämligen

- a) fartygsuttagningslagen den 9 april 1926 (nr 66),
- b) häst- och fordonsanskaffningslagen den 27 april 1934 (nr 84),
- c) rekvisitionslagen den 31 mars 1938 (nr 87),
- d) lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov,

e) allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) eller
f) beredskapsförfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 297),
skall, utan hinder av vad eljest finnes stadgat, insättas å kapitalräkning i riksbanken eller å postgirokonto för den ersättningsberättigades räkning att mot ränta innestå intill dess viss i förordnandet bestämd tid, högst sex månader, förflutit efter insättningen.

Där det med hänsyn till storleken av ersättningsbelopp, som kronan eljest har att gälda enligt någon av ovannämnda lagar, prövas erforderligt, äger Konungen efter prövning i varje särskilt fall föreskriva, att beloppet skall helt eller delvis erläggas på sätt i första stycket sägs.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1940. Av Konungen jämlikt denna lag meddelade bestämmelser skola ej tillämpas längre än lagen äger giltighet.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 7 september 1939.

Närvarande:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet denna dag tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 1 september 1939, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av chefen för rättsavdelningen i finansdepartementet hovrättsrådet Claes Johanson.

Lagrådet yttrade:

Lagrådet anser sig icke böra ingå på frågan huruvida eller i vad mån den föreslagna anordningen kan vara ägnad att medföra de verkningar i penningpolitiskt avseende som åsyftas. Däremot kan lagrådet icke underlåta att framhålla vikten av att, där förordnande om uppskjuten betalning meddelas, räntan å innehållna medel fastställs till sådan höjd att vid tillämpning av denna betalningsform praktiskt taget samma vederlag kommer att utgå som vid kontant likvid. I detta sammanhang bör erinras om att det icke lär vara avsett att, när ersättning skall bestämmas enligt någon av de i förslaget uppräknade lagarna, hänsyn får tagas till om ersättningen skall utbetalas kontant eller, i enlighet med förslaget, helt eller delvis innestå under viss tid.

Innehållet i den föreslagna lagtexten giver icke anledning till anmärkning.

Ur protokollet:

Wilhelm von Schwerin.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 sep-
tember 1939.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, försvars-, social-, jordbruks- och handelsdepartementen anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, lagrådets den 7 september 1939 avgivna utlåtande över det den 1 i samma månad till lagrådet remitterade förslaget till *lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar*.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden:

Såsom lagrådet erinrat är det icke avsett att, när ersättning skall bestämmas enligt någon av de i förslaget uppräknade lagarna, hänsyn får tagas till om ersättningen skall utgå kontant eller, i enlighet med förslaget, helt eller delvis inestå under viss tid. Det har förutsatts, att å innehållna medel skall gottgöras samma ränta som de fyra största till bankföreningen anslutna affärsbankerna tillämpa beträffande insättningar å kapitalräkning. Med denna ränteberäkning skulle det onekligen i de fall, där den ersättningsberättigade utnyttjar sitt tillgodohavande för belåning, ställt sig fördelaktigare för honom om han utfått ersättningen kontant. Då jag likväl icke anser denna omständighet böra föranleda en för de ersättningsberättigade förmånligare ränteberäkning, beror detta därpå, att lagen avses företrädesvis skola tillämpas vid ianspråktagande av olika slag av kapitalföremål, vilka i det förefintliga läget icke kunna ersättas med andra föremål av liknande slag och beträffande vilka det icke kan förutsättas, att de eljest skolat omsättas i kontanter eller annan valuta. En räntebestämning, som gäve de ersättningsberättigade möjlighet att utan kostnad genom lån erhålla ett mot ersättningen svarande belopp i kontanter, skulle i nuvarande läge på penningmarknaden för övrigt kunna helt beröva lagstiftningen dess verkan.

I detta sammanhang bör tilläggas, att *kommerskollegium* numera inkommit med yttrande i ärendet och däri huvudsakligen anført, att kollegium med hänsyn till föreliggande belåningsmöjligheter hyste vissa betänkligheter beträffande effektiviteten av lagstiftningen men dock ansåge sig under rådande förhållanden ej böra avstyrka lagstiftning enligt de föreslagna riktlinjerna.

I lagförslaget ha vidtagits vissa jämkningar av redaktionell natur.

Föredraganden hemställer härefter, att lagförslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställer förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

V. Schwartz.